

1. Waarom is vrijwilligerswerk belangrijk?

De juiste vraag

"Ik hoor er toch niet meer bij, dus het maakt niet uit wat ik doe", dat hoorde ik vaak in de afgelopen 38 jaar van mijn werkzaam leven als bajesdominee door de 'boeven' gezegd worden. Ik kon niet anders dan hen te ontmoeten als geestelijk verzorger en hen te verbinden met anderen, door het werven en inzetten van vrijwilligers.

In februari 2010 heb ik mij laten uitnodigen om in de Parousia gemeente van Almere, waar sinds kort een tbs kliniek was gevestigd, te vertellen over mijn werk als dominee daar. Ook om begrip voor de tbs te vragen en vrijwilligers te vinden. Natuurlijk vanuit de oproep dat het de taak van de hele samenleving is om een veroordeelde boef te blijven zien als een mens. Die (gefinancierd door jouzelf als belastingbetaler!) zijn behandeling door deskundigen heeft ondergaan en door deskundigen wordt beoordeeld op gevaar voor zichzelf en anderen. En wie dat meent beter te weten, deelt een extra oordeel uit, en voegt dus leed toe. Want in de Bijbel staan straffen en veroordeling toch in het licht van herstel? Door het daadwerkelijk ontmoeten wordt dan afgezien van veroordeling...

Maar het was voor velen, met name jonge ouders, een brug te ver om tbs'ers op verlof in hun kerk te gaan welkom heten.

De vraag van de avond werd: **"Zijn wij als christenen 'geborgend genoeg' om risicovol te kunnen leven?"** was voor velen te groot. Toch heeft diezelfde avond een aantal blijvende vrijwilligers zich gemeld, omdat die vraag voor hen de juiste was en ze zich zouden schamen als ze als gelovigen geen respons zouden geven op deze fundamentele vraag.

Wel ingesloten, niet uitgesloten

In zijn boek 'Een misdadiger is meer dan zijn delict' spreekt oud-hoofdpredikant Jan Eerbeek over vrijwilligers als 'de uitgestoken hand van de samenleving'. Ze vertegenwoordigen de goede wil om mensen erbij te houden. Ze brengen een verbinding aan met de samenleving. En ze dragen ertoe bij dat ook de samenleving zelf, en niet alleen professionals, betrokken is bij het re-integratieproces. Voor gedetineerden betekent dat: vrijwilligers laten je voelen dat je erbij blijft horen, ook als je vast zit. Ze geven je de ervaring dat je van betekenis bent. En dat je meer bent dan het delict waarvoor je ingesloten bent.

Onbetaalde liefde

Een vrijwilliger is iemand die uit eigen vrije wil en zonder betaling iets doet. Een justitiële hulpverlener kan een heel groot hart hebben maar blijft verplicht om zijn taak te doen en de justitiabele blijft verplicht zich te houden aan regels die niet van henzelf zijn. Dat legt absoluut een stempel op de relatie. Wanneer dat wegvalt kom je uit op meerwaarde. Wie een betrouwbare derde zoekt, is heel gevoelig voor het verschil tussen de betaalde en de onbetaalde liefde. Ook al legde ik als geestelijk verzorger regelmatig uit dat ook mijn schoorsteen rookte door Justitie, maar dat ik benoemd ben door de kerk en daardoor toch meer onafhankelijk ben dan anderen. Een 'onbezoldigde' vrijwilliger is voor hij die zich gestraft en ontkend voelt door de staat nog een stapje hoger! Over een vrijwilliger 'van de kerk' hoefde ik zelden uit te leggen dat hij betrouwbaar is. Met hún overtuiging en soms vast

idee van 'die leeft dichtbij God' kon ik samen met mijn vrijwilligers een vrijplaats bieden in de gevangenis die van onschatbare waarde bleek te zijn.

2 *Waarom is het belangrijk om je bij te scholen als vrijwilliger?*

Met wijsheid van de straat

Gedetineerden zijn vaak mensen met een meervoudige problematiek, waardoor ze zich snel in de steek gelaten voelen en vaak denken dat anderen niet betrouwbaar zijn. Je moet als werker bij Justitie een groot hart hebben om dat op te vangen. Daar screende ik ook mijn vrijwilligers op. Dat hoeven geen volmaakte mensen te zijn en zeker ook geen professionals. Maar graag wel met wat wijsheid van de straat en wat zelfkennis. Dat is het eigene van een goed vrijwilligerswerk.

In 2010 schreef de toenmalige minister van Justitie over criminelen: *'Velen bevinden zich vaak - al hun leven lang - in een vicieuze cirkel, waar ze zich op eigen kracht niet uit kunnen bevrijden. Er is dus veel begeleidings-professionaliteit en concreet maatschappelijk perspectief nodig om hen daaruit te bevrijden'*.

Begeleidingsprofessionaliteit...wat mogen we verwachten van vrijwilligers, die niet als professional maar wel met een warm hart zich inzetten voor de tbs-ers?

Ik ben van mening dat hun inzet recht heeft en vraagt om training en instructie omdat het gaat om mensen met gedragsstoornissen en psychiatrische problemen. Want of het nu gaat om een specifieke situatie waar om een bezoeker-vrijwilliger wordt gevraagd of om begeleiding van een van de ouders van een gedetineerde, het vrijwilligerswerk is kwetsbaar, waar je niet zomaar iedereen voor kunt inzetten. Zeker ook in een HvB zitten mensen met gedragsstoornissen en wie daaruit vrijkomen zijn velen met persoonlijkheids-stoornissen, die soms niet worden onderkend.

Organisaties als Exodus, Gevangenzorg en Kerken en Gevangenen werken aan het organiseren van een goede band tussen de vrijwilligers. Dat maakt dat zij als het nodig is eerder contact met elkaar opnemen, elkaar raad vragen of elkaar aanraden om te melden als een gedetineerde een vreemd of dreigend gedrag vertoont.

Als geestelijk verzorger voelde ik het als mijn verantwoordelijkheid om vrijwilligers daarin te begeleiden, ook al zal het misschien bij de vrijwilligers nooit leiden tot 'begeleidingsprofessionaliteit' .

3 *Inleven in de gevangene*

Gezond en ongezond wantrouwen

Maar er leeft bij met name zedendelinquenten vaak een wantrouwen naar alles wat in de samenleving gewoon is. Voor ons als vrijwilligersorganisatie is het belangrijk om te blijven beseffen dat ons werk ook een onderdeel van de samenleving is die hen straft. Er moet hard worden gewerkt aan het winnen van vertrouwen en een relatie waarin dat kan groeien. Dan gaat het om een presentie die effectief is als we dat doen met hoofd, én hart én handen.

"Ik kan eigenlijk alléén met jónu praten ..." Wat wordt er in ons losgemaakt als we dit uit de mond van een patiënt horen? Is er dan alleen mededogen of klinkt er ook iets van achterdocht bij onszelf? Wat wil hij nu met mij, ben ik echt de enige? Soms is een gezond wantrouwen op

zijn plaats, een wantrouwen dat de gedetineerde zelf ook kent en dat soms ook gewoon bespreekbaar is.

Een ongezond wantrouwen en achterdocht is vaak aanwezig bij mensen met een ontwikkelingsstoornis. Die kan zijn veroorzaakt doordat iemand langdurig aan een traumatische omgeving blootgesteld is geweest, bv agressie thuis, verlatende ouders, seksueel misbruik, te weinig aandacht of bevestiging, verbaal of fysiek geweld in de jeugd, etc. De veroordeelde denkt vaak dat de hele wereld tegen hem is, dus onveilig is. Als ik hem er op wil wijzen dat er nog best wel veel goede en fijne mensen rondlopen op deze aarde, dan zal hij het dat niet direct herkennen als normaal: want de wereld is gevaarlijk, mensen zijn als wolven voor elkaar, zo is het nu eenmaal, zo ben ik nou eenmaal!

Wat voor vrijwilligers of hulpverleners fijn is, is voor hem/haar bedreigend. Als wij het belangrijk vinden en willen leren dat je je moet 'inleven in de ander' om hem /haar beter te kunnen begrijpen, dan is dat voor boef een regelrecht gevaar: als hij probeert te voelen wat een ander voelt dan ervaart hij dat als een onverdraaglijke overgave, een opgeven van de strijd, als je je overgeeft dan moet je maar afwachten wat er met je gebeurt, dan wordt je gebruikt en zullen ze jou een loer draaien.

Werken aan eigen initiatief

Wat betekent dit voor het contact met maatjes en vrijwilligers?

Je zult je steeds bewust moeten zijn dat een echt contact bij de gedetineerde angst oplevert, omdat hij als het ware zijn 'oude ik' achter zich moet laten. Daarom vraagt het ook veel tijd en volharding van de behandelaar/ geestelijke/ vrijwilliger.

En achter elke winst of oplossing of 'goede periode' loert de depressie van het toch weer niet gelukt zijn. Op de achtergrond van het omgaan met personeel én vrijwilligers zit dit verzet, deze angst en deze strijd.

Van sommigen van ons weet ik dat ze regelmatig bidden voor de mensen met wie ze hebben gesproken, al was het maar een kort gesprekje na de kerkdienst.

Aan vrijwilligers raadde ik aan: je maakt het contact veiliger door minder te zeggen wat jij ervan vindt, hoe jij er tegenaan kijkt en meer te vragen wat de ander vindt. Omdat dat per definitie minder bedreigend is en de ander minder snel in het autoriteitsconflict brengt. (en wat niet wordt uitgesproken: jij weet het altijd beter, wat voor jou geldt is dat zeker niet in mijn situatie, je moest eens weten hoe mijn leven in elkaar zit...)

In het dienend hulpverlening, waar de kerk al zo lang ervaring mee heeft, geldt in het algemeen toch vaak het OMA principe: laat OMA thuis, geef geen Oplossingen, geen Meninge, en geen Adviezen...

Het grotere verband

Naast het gestoorde basisvertrouwen bestaat in de wereld van de bajes gelukkig ook een erencode: doe jij wat voor mij, dan doe ik iets voor jou terug. Dat kan zichtbaar worden in het kopje koffie dat door een gedetineerde wat klungelig aan de kerkvrijwilliger wordt gepresenteerd. Wie daar oog voor heeft, ziet daarin een teken van dankbaarheid naar degene die men als een betrouwbare persoon heeft leren kennen. Iemand die 'onafhankelijk' is van het systeem dat mensen straft en opsluit, met een eigen 'wetboek van genade' van waaruit wordt geleefd en gehandeld. De gedetineerde heeft daarvoor straatwijsheid en een speciale neus.

Zo kan het toch gebeuren dat er vertrouwen groeit waar dat nooit eerder was, en zijn de wonderen voor de vrijwilligers de wereld nog niet uit!

Ware hoop wordt zichtbaar waar een kerk-buiten-de-muren de exgedetineerde niet afwijst zoals de woonbuurt dat waarschijnlijk wel zal doen.

Waar vrijwilligers bezig blijven met een warm hart en kennis van zaken over wat detentie is en doet.

Waar plaats wordt gemaakt voor gebutste mensen, die soms een leven lang nazorg en begeleiding nodig zullen hebben om op het rechte pad te blijven.

Arjan Noordhoek (1952) werkte van 1980 tot 2018 als protestants geestelijk verzorger in de justitiële jeugdinstituut Overberg, Huizen van Bewaring in Rotterdam, Breda en Utrecht. Daarna de tbs kliniek te Almere tot 2015 en het Pieter Baan Centrum waar hij in 2018 afscheid nam vanwege pensionering. Als voorganger van de Baptisten Silo-gemeente in Utrecht konden bruggen worden geslagen tussen kerk en gevangenis, waaronder een maandelijks maaltijdproject voor nazorg en doorzorg.